

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Τμήμα Φιλολογίας

ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

4^η ΔΙΑΛΕΞΗ
Π. ΓΑΚΗΣ
gakis@sch.gr

ΔΟΜΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗΣ

- Τι είναι πρόταση;
- Τι είναι εκφώνημα;
- Τι είναι λογική πρόταση;
- Υπάρχουν δύο επίπεδα κατανόησης των εκφωνημάτων: η σημασία που εννοείται εντός των συμφραζομένων και η ιοχύς που αφορά τις προθέσεις των ομιλητών

ΕΚΦΩΝΗΜΑ

- Είναι ένα κομμάτι λόγου, πριν και μετά από το οποίο υπάρχει σιωπή από την πλευρά του ομιλητή
- Το μήκος ενός εκφωνήματος είναι μεγαλύτερο, ίσο ή μικρότερο από μια πρόταση, ακόμη και μια φράση ή μια λέξη
- Κάθε φορά παράγουμε ένα **διαφορετικό εκφώνημα**, παρότι χρησιμοποιούμε τις ίδιες λέξεις
- Το εκφώνημα αποτελεί **ανεπανάληπτο φυσικό γεγονός**, παράγεται από συγκεκριμένο **ομιλητή**, σε συγκεκριμένη **γλώσσα**, **τόπο**, **χρόνο** και **περίσταση** εκφώνησης και είναι **εφήμερο**
- Έχει όλα τα **φυσικά χαρακτηριστικά** της φωνής (ή **γραφικού** χαρακτήρα) και το **ύφος** του ομιλητή και της ιδιολέκτου του και μπορεί να εκφέρεται ψιθυριστά ή εκκωφαντικά δυνατά
- Κάθε φορά που επαναλαμβάνουμε μια ίδια φράση παράγουμε δυο διαφορετικά εκφωνήματα (που τυχαίνει να λένε το ίδιο πράγμα)

ΕΚΦΩΝΗΜΑ

- Ένας χρήσιμος ορισμός που συνοψίζει τις ιδιότητες του εκφωνήματος είναι: **ο συνδυασμός μιας πρότασης με ένα συμφραζόμενο**. Είναι όμως έτσι; Τα παρακάτω παραδείγματα είναι εκφωνήματα αλλά δεν αντιστοιχούν σε προτάσεις
  1. *Έτσι και έτσι.*
  2. *Καλημέρα!*
  3. *Μπααα!*
- Τα εκφωνήματα μπορούν να αποτελούνται από μια **λέξη**, **φράση** ή **πρόταση**. Μπορούν να αποτελούνται και **από μια σειρά προτάσεων**. Τέλος οι προτάσεις αυτές μπορεί να είναι ελλειπτικές.
- Η **σχέση πρότασης** και **εκφωνήματος** είναι **πολύπλοκη** και **δεν υπάρχει αντιστοιχία ένα προς ένα**
- Οι άνθρωποι επικοινωνούν γλωσσικά χρησιμοποιώντας (γραπτά και προφορικά) εκφωνήματα

ΕΚΦΩΝΗΜΑ

- Καλύτερος ορισμός:

Εκφώνημα είναι ο συνδυασμός γλωσσικών εκφράσεων και περιστασης επικοινωνίας.

- Τα **εκφωνήματα** είναι **πραγμάτωση** γλώσσας και αφορούν τη γλωσσική **χρήση**, την **επιτέλεση**
- Η γλωσσική επιτέλεση, που αποδίδεται στα ελληνικά και ως **γλωσσική πλήρωση** ή **πραγμάτωση**, ορίζεται ως η **διαδικασία** και το **αποτέλεσμα** της χρήσης της γλώσσας
- Τόσο η **γλώσσα** / langue του de Saussure όσο και η γλωσσική **ικανότητα** του Chomsky, ως αφετηρίες της γλωσσολογικής ανάλυσης, **παρακάμπτουν** το **εκφώνημα** λόγω του εφήμερου χαρακτήρα του και **εστιάζουν στην πρόταση**.
- Η πραγματολογία ως **αντίδραση** στην άποψη της παραδοσιακής δομικής γλωσσολογίας για τη σημασία, θέτει τη γλωσσική **επιτέλεση** και το **εκφώνημα** στο **επίκεντρο** του ενδιαφέροντός της και το εξετάζει σε σχέση με την **πρόταση** και το **γλωσσικό σύστημα** στο πλαίσιο του οποίου παράγεται.

ΠΡΟΤΑΣΗ VS ΕΚΦΩΝΗΜΑ

- Στον δομισμό η πρόταση είναι η ανώτατη μονάδα, το ανώτατο επίπεδο ανάλυσης:
- Φωνήματα- Μορφήματα- Λέξεις- Σύνολα- Προτάσεις
- Η πρόταση **συνδέει** ένα **υποκείμενο** με ένα **κατηγορημα**.
- Η πρόταση **δεν συνδέεται** με συγκεκριμένη περίσταση **επικοινωνίας**

ΠΡΟΤΑΣΗ

- Η πρόταση **δεν αποτελεί φυσικό γεγονός ή αντικείμενο**
- Είναι **αφηρημένη έννοια** που αφορά τη **γραμματική**, το γλωσσικό **σύστημα** και τη **γνώση** μας για το **σύστημα**, τη γλωσσική μας **ικανότητα**
- Πρόταση είναι **λέξεις στη σειρά** ακολουθώντας γραμματικούς κανόνες
- Πρόταση είναι η **ιδανική σειρά** λέξεων
- Έτσι όλες οι παραστάσεις του Οιδίποδα τυράννου αρχίζουν με την ίδια πρόταση, δεν αρχίζουν με το ίδιο εκφώνημα
- Μπορούμε να λέμε για **εκφώνηση** μιας **πρότασης** (μια πρόταση μπορεί να εκφέρεται χαμηλόφωνα ή αργά, δεν μπορεί η ίδια να είναι χαμηλόφωνη)

ΠΡΟΤΑΣΗ

- Η παραμικρή αλλαγή στη σειρά των όρων έχει ως αποτέλεσμα διαφορετικές προτάσεις
  - Η Μαρινίτσα είναι Ολυμπιακάρια
  - Ολυμπιακάρια είναι η Μαρινίτσα
- Είναι διαφορετικές προτάσεις, παρά το ίδιο λογικό τους περιεχόμενο
- Διαφορετικές είναι και οι προτάσεις διαφορετικών γλωσσών που τυχαίνει να έχουν το ίδιο λογικό περιεχόμενο
- Ποια η σχέση εκφωνημάτων και προτάσεων;
  1. Μια πρόταση μπορεί να αντιστοιχεί σε άπειρα εκφωνήματα
  2. Οι άνθρωποι επικοινωνούν με εκφωνήματα που μπορούν να αναχθούν σε πλήρεις γραμματικές προτάσεις
- Για την παραδοσιακή σημασιολογία, το βασικότερο χαρακτηριστικό των προτάσεων είναι ότι μπορούν να είναι αληθείς ή ψευδείς.

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΠΡΟΤΑΣΗ;

ΠΡΟΤΑΣΗ (ΟΡΙΣΜΟΣ)

- Μονάδα γραμματικής οργάνωσης που ορίζεται παραδοσιακά ως **συντομότετος λόγος με πλήρες νόημα** · | γλωσσική έκφραση συντακτικά αυτόνομη, και της οποίας η δομή είναι **περιγράψιμη** με βάση συντακτικούς κανόνες
- Σύμφωνα με πρόσφατες θεωρήσεις, **μεγαλύτερες ενότητες** από την πρόταση (π.χ. κείμενο) μπορούν επίσης να προσεγγιστούν ως **γραμματικές μονάδες**
- Μια **πρόταση** σχηματίζεται από λέξεις , που διατάσσονται **γραμματικά** στον **οριζόντιο**, **συνταγματικό** άξονα σύμφωνα με την αρχή $\alpha+\beta+\gamma+\delta\dots$ (π.χ. $O+\mu\iota\kappa\rho\acute{o}\varsigma+Π\acute{\epsilon}\tau\rho\varsigma+\tau\acute{\alpha}\iota\sigma\epsilon+\tau\eta+\gamma\acute{\alpha}\tau\alpha$), χωρίς όμως τα συν-τασσόμενα στοιχεία να έχουν μεταξύ τους ισότιμες σχέσεις, π.χ. το **κύριο όνομα Πέτρος** έχει **στενότερη σχέση** με τις **γειτονικές** του **λέξεις** *ο μικρός* αλλά **δεν σχετίζεται άμεσα με το ρήμα της πρότασης** (*τάισε*), με το οποίο επίσης γειτνιάζει.
- Η πρόταση αναλύεται έτσι σε άμεσα συστατικά, π.χ. σύμφωνα με το ακόλουθο σχήμα:

[[[ο] [μικρός] [Πέτρος]] [τάισε [[τη] [γάτα]]]].

ΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ

ΛΟΓΙΚΗ – ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ

ΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ

- Ορισμός: Μια λογική πρόταση, ή απλά **πρόταση**, είναι μια **έκφραση** που **δηλώνει** ένα **γεγονός** και είναι είτε **αληθής** είτε **ψευδής**
- Οι επόμενες εκφράσεις είναι λογικές προτάσεις γιατί είναι δυνατόν να χαρακτηριστούν ως αληθείς ή ψευδείς:
  - *‘Το Παρίσι είναι πρωτεύουσα της Αργεντινής’*
  - *‘ $3+1 < 4+2$ ’*
  - *‘Η εξίσωση $x^2 - 3x + 2$ έχει δύο πραγματικές ρίζες’*

ΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ

- Οι επόμενες εκφράσεις δεν είναι λογικές προτάσεις γιατί δεν είναι δηλωτικές φράσεις δηλαδή δεν δηλώνουν γεγονότα αληθή ή ψευδή:
  - *‘Τι ώρα είναι;’*
  - *‘Δώστε την προτίμηση σας’*
- Οι επόμενες εκφράσεις δεν είναι λογικές προτάσεις γιατί δεν είναι δυνατόν να αποφανθεί κάποιος περί του αληθούς ή του ψευδούς τουλάχιστον με τα στοιχεία που δίνονται στις φράσεις:
  - *‘Θα βρέχει στην Αθήνα την 28η Οκτωβρίου’*

ΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ

- Οι λογικές προτάσεις **εκφράζουν μια σχέση με τον πραγματικό κόσμο** και ορίζονται ως φορείς μιας καθορισμένης και αμετάβλητης τιμής αλήθειας, είναι δηλαδή είτε αληθείς είτε ψευδείς.

Π.χ. η λογική πρόταση που μεταφέρει η λεξικογραμματική δομή

Το χιόνι έλιωσε

- είναι είτε **αληθής**, δηλαδή συμβατή με την εξωγλωσσική πραγματικότητα (αν το χιόνι πράγματι έλιωσε),
- είτε **ψευδής**, δηλαδή ασύμβατη με τον κόσμο (αν το χιόνι δεν έλιωσε).
- Συχνά μια **γραμματική πρόταση**, π.χ. *Ο Πέτρος τραυματίστηκε στο μέτωπο*, είναι δυνατόν να εκφράζει μια μεγάλη **σειρά** από **λογικές προτάσεις** που διαφέρουν: στην προκειμένη περίπτωση π.χ. είτε ως προς το αντικείμενο αναφοράς του κύριου ονόματος *Πέτρος* (υπάρχουν πολλοί με αυτό το όνομα) είτε ως προς τη **σημασία** της **αμφίσημης λέξης** *μέτωπο* (το σημείο του κεφαλιού ή το πολεμικό μέτωπο).
- Οι **λογικές** αυτές προτάσεις **ελέγχονται** ως προς την **αλήθεια** ή το **ψεύδος** τους.

ΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ

- Λογική πρόταση είναι **κεντρική** έννοια στην παραδοσιακή **σημασιολογία**
- Λογική πρόταση είναι το μέρος της σημασίας του εκφωνήματος μιας δηλωτικής πρότασης που **περιγράφει μια κατάσταση πραγμάτων** στον κόσμο
- Κάθε φορά που ο **ομιλητής εκφέρει** μια **δηλωτική** πρόταση εκφράζει μια **λογική πρόταση** και η σχετική δήλωσή του είναι **απόφαση**
- Η αλήθεια είναι η βάση για να αποφασίσουμε αν 2 προτάσεις εκφράζουν διαφορετικές λογικές προτάσεις.
- Αν **υπάρχει** μια **περίσταση** στην οποία μια πρόταση είναι **αληθής**, ενώ μια **άλλη ψευδής**, τότε υπάρχουν **διαφορετικές λογικές** προτάσεις
- Οι **αληθείς** προτάσεις, σε σχέση με τις ψευδείς, αντιστοιχούν σε **αντικειμενικά γεγονότα** (facts)
- Μπορεί **κάποιος** να **σκεφτεί** ή να **πιστεύει** μια **λογική** πρόταση άσχετα με την τιμή της αληθείας της.

ΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ

- Ένας ομιλητής εκφέροντας δηλωτική πρόταση αποφαίνεται ως προς την αλήθεια της αντίστοιχης λογικής πρότασης.
  1. *Η Μαρία καπνίζει Άσσο άφιλτρο*
- Με μια ερώτηση ή μια προσταγή, ο ομιλητής αναφέρεται σε μια λογική πρόταση **χωρίς να αποφαίνεται για την αλήθεια της**
- 2. *Καπνίζει Άσσο άφιλτρο η Μαρία;*
- Οι (1) και (2) αναφέρονται στην ίδια λογική πρόταση, αλλά η πρώτη **αποφαίνεται**, ενώ η δεύτερη **διερωτάται** για την αλήθεια της
- Οι δύο προτάσεις έχουν το ίδιο λογικό περιεχόμενο
- Επειδή η λογική πρόταση δεν είναι γραμματική έννοια, γραμματικές προτάσεις διαφορετικών γλωσσών μπορεί να αντιστοιχούν στην ίδια λογική πρόταση.
Αυτό εξυπακούεται αν πιστεύουμε στη **μεταφραστικότητα των γλωσσών**

ΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ

- Παράλληλα, μια γραμματική πρόταση είναι δυνατόν να αποτελεί συμπύκνωση πολλών λογικών και να μπορεί επομένως να αναλυθεί σε απλούστερες,

π.χ. η πρόταση *αυτή η ξύλινη πόρτα τρίζει* εμπεριέχει τις επιμέρους λογικές προτάσεις:

- *'αυτό είναι πόρτα'*,
- *'η πόρτα είναι ξύλινη'* και
- *'η πόρτα τρίζει'*.

ΠΡΟΤΑΣΗ VS ΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ

- Η διάκριση ανάμεσα σε λογική και γραμματική πρόταση επιτρέπει σε διαφορετικές γραμματικές προτάσεις να εκφράζουν την ίδια λογική πρόταση και, αντίστροφα, σε μία και μόνη γραμματική πρόταση να εκφράζει πολλές, συχνά άπειρες, πολύ διαφορετικές λογικές προτάσεις.

Π.χ. μια ενεργητική πρόταση και η αντίστοιχη της παθητική:

- *ο Πέτρος έχτισε το σπίτι και*
- *το σπίτι χτίστηκε από τον Πέτρο)*

εκφράζουν την ίδια λογική πρόταση παρά το γεγονός ότι εστιάζουν σε διαφορετικά σημεία: η ενεργητική στο υποκείμενο (*ο Πέτρος*), ενώ η παθητική στην ίδια την πράξη (*το χτίσιμο του σπιτιού*).

- Εξίσου διαφορετικές γραμματικές προτάσεις όπως π.χ.
- *Όσο για το βιβλίο, ο Πέτρος το διάβασε*
- *Όσο για τον Πέτρο, διάβασε το βιβλίο,*

συνιστούν επίσης φορείς της ίδιας λογικής πρότασης παρά το γεγονός ότι έχουν εντελώς διαφορετική θεματική οργάνωση

ΠΡΟΤΑΣΗ VS ΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ

- 2 προτάσεις **μπορούν να έχουν** το ίδιο λογικό περιεχόμενο
- Το **αντίστροφο**; (ναι και όχι)
- Μπορεί μια γραμματική πρόταση να αντιστοιχεί σε 2 διαφορετικές λογικές προτάσεις;

*Η Μαρία έπαιξε μπιρίμπα με την Γιάννα όταν γύρισε
οπίτι*

. Η Μαρία έπαιξε μπριόμπα με την Γιάννα όταν γύρισε σπίτι

3^α Έπαιξαν μπριόμπα όταν γύρισε σπίτι η Μαρία

3^β Έπαιξαν μπριόμπα όταν γύρισε σπίτι η Γιάννα

- Βλέπουμε ότι είναι **αμφισημοι**, και άρα μπορεί να ερμηνευτεί με 2 τρόπους
- Αν το 3^α είναι αληθές τότε το 3^β είναι ψευδές. Δεν μπορούν να είναι ταυτόχρονα αληθή και τα δύο

ΠΡΟΤΑΣΗ VS ΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ

- Τέλος, προτάσεις διαφορετικών γλωσσών, όπως οι:

- *Ο Πέτρος συνάντησε χτες τη Μαρία,*
- *Peter met Mary yesterday,*
- *Pierre a rencontré Marie hier*

είναι δυνατόν να **εκφράζουν την ίδια λογική πρόταση**, εφόσον ο **Πέτρος** και η **Μαρία** είναι τα **ίδια πρόσωπα** στις τρεις περιπτώσεις και υπό τον όρο ότι οι τρεις προτάσεις εκφωνούνται την **ίδια μέρα** (ώστε το *χτες* να έχει την ίδια αναφορά).

- Από την άλλη, μια πρόταση που εμπεριέχει **δεικτικά στοιχεία**, όπως:

- *Το κόμμα μας θα σε υποστηρίξει για τον Δήμο στις επερχόμενες εκλογές,*

μπορεί να αντιστοιχεί επίσης **σε άπειρες λογικές προτάσεις** ανάλογα:

- με το **αντικείμενο αναφοράς** του κτητικού **μας** (οποιοδήποτε **κόμμα** οποιασδήποτε χώρας),
- της προσωπικής **αντωνυμίας** σε (οποιοσδήποτε ή οποιαδήποτε υποψήφιος/α δήμαρχος υποστηρίχτηκε από οποιοδήποτε κόμμα),
- ακόμη και της μετοχής **επερχόμενες** (οποιαδήποτε εκλογική αναμέτρηση).

ΠΡΟΤΑΣΗ VS ΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ

- Επιπλέον, η **διάκριση** ανάμεσα στη **γραμματική** πρόταση και τη **λογική** πρόταση εκφράζεται πολύ χαρακτηριστικά με τη **διάκριση ευθέος και πλάγιου λόγου**.
- Μια **πρόταση** σε **ευθύ** λόγο (π.χ. *Ο Πέτρος είπε: «Θα έρθω αύριο»*) **αληθεύει** αν και μόνο αν **αναπαραχθεί με ακρίβεια η γραμματική πρόταση**, δηλαδή αν ο **Πέτρος εκφώνησε τις λέξεις** *Θα έρθω αύριο*, ενώ
- αντίθετα μια **πρόταση σε πλάγιο λόγο** αληθεύει αν και μόνο αν είναι αληθής η υποκείμενη λογική πρόταση που εκφράζουν οι λέξεις της.

ΣΧΕΣΗ ΕΚΦΩΝΗΜΑΤΟΣ, ΠΡΟΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΛΟΓΙΚΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

	Εκφώνημα	Πρόταση	Λογική πρόταση
Μπορεί να είναι χαμηλόφωνο/η ή όχι	ΝΑΙ	ΌΧΙ	ΌΧΙ
Είναι γραμματικό/-ή ή αντιγραμματικό /-ή	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΌΧΙ
Έχει τιμή αλήθειας	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Είναι σε τοπικό ιδίωμα ή διάλεκτο	ΝΑΙ	ΌΧΙ	ΌΧΙ
Σε συγκεκριμένη γλώσσα	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΌΧΙ

ΣΧΕΣΗ ΕΚΦΩΝΗΜΑΤΟΣ, ΠΡΟΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΛΟΓΙΚΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

- Το εκφώνημα είναι πιο συγκεκριμένη έννοια και αυτή που δίνει τις περισσότερες πληροφορίες
- Η πρόταση είναι πιο αφηρημένη από το εκφώνημα αλλά πιο συγκεκριμένη από τη λογική πρόταση
- Το μόνο χαρακτηριστικό της **λογικής πρότασης** είναι ότι έχει τιμή **αληθείας**, συνεπώς είναι η πιο αφηρημένη έννοια
- Μια λογική πρόταση ενδέχεται να αντιστοιχεί σε αρκετές γραμματικές προτάσεις
- Μια γραμματική πρόταση σε τόσα εκφωνήματα όσες και οι περιστάσεις χρήσης της

ΣΧΕΣΗ ΕΚΦΩΝΗΜΑΤΟΣ, ΠΡΟΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΛΟΓΙΚΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

- Οι προτάσεις υπάρχουν άσχετα από τη χρήση τους ως πιθανότητες επιτρεπτών συνδυασμών στο γλωσσικό σύστημα
- Τα εκφωνήματα είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με την περίσταση χρήσης τους (τα γλωσσικά και εξωγλωσσικά συμφραζόμενα)
- Τα εκφωνήματα αφορούν την πραγματολογία ως εξωτερικεύσεις της γλώσσας
- Η παραδοσιακή σημασιολογία εστιάζει στις γραμματικές και στις λογικές προτάσεις, η πραγματολογία στα εκφωνήματα

- Τι δυσκολίες έχουμε όταν επικοινωνούμε ένα μήνυμα; Πώς το καταλαβαίνουμε; Το καταλαβαίνουμε πάντα; Πότε δεν είναι σαφές;
- Σκεφτείτε παραδείγματα

ΑΦΗΡΗΜΕΝΗ ΚΑΙ ΣΥΜΦΡΑΣΤΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ

ΟΡΙΣΜΟΣ

- Αφηρημένη σημασία: η σημασία ή οι σημασίες μιας λέξης στα λεξικά
- Συμφραστική σημασία: η σημασία που έχει η λέξη (ή η φράση) στο συγκεκριμένο γλωσσικό περιβάλλον

ΤΙ ΛΕΜΕ ΚΑΙ ΤΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙ ΛΕΜΕ;

- Οι άνθρωποι **δε λένε πάντοτε** (ούτε καν τις περισσότερες φορές) αυτό που εννοούν.
- Συχνά δε, οι **ομιλητές εννοούν πολύ περισσότερα** απ' αυτά που πράγματι λένε οι λέξεις που χρησιμοποιούν.

Π.χ., μπορεί να πει κανείς: *Έχει ζέστη εδώ!*, ενώ αυτό που εννοεί είναι

- *Σε παρακαλώ, άνοιξε το παράθυρο!* ή
- *Μπορώ να ανοίξω το παράθυρο;* ή ακόμη και
- *Σπαταλές ενέργεια!*
- Οι άνθρωποι ενδέχεται να εννοούν κάτι πολύ διαφορετικό από αυτό που λένε οι λέξεις που χρησιμοποιούν ή ακόμη και εντελώς το αντίθετο. Για παράδειγμα, μπορεί να πω σε κάποιον που δανείστηκε το αυτοκίνητό μου για το σαββατοκύριακο και το επέστρεψε με άδειο ντεπόζιτο:
  - *Πολύ ευγενικό εκ μέρους σου που το γέμισες!* **ή**
  - *Τι κρίμα που δεν μπορούσες να βρεις το ντεπόζιτο της βενζίνης!*

ΑΦΗΡΗΜΕΝΗ ΚΑΙ ΣΥΜΦΡΑΣΤΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ

- Απ' αυτές τις παρατηρήσεις εγείρονται ορισμένες ενδιαφέρουσες ερωτήσεις: **αν οι ομιλητές συχνά εννοούν κάτι άλλο** από αυτό που λένε, **πώς** καταφέρνουν οι άνθρωποι (όπως συμβαίνει γενικά) και **αλληλοκατανοούνται**;
- Εάν ένα μόνο σύνολο λέξεων όπως *Κάνει ζέστη εδώ!* είναι δυνατόν να **σημαίνει** τόσα πολλά διαφορετικά **πράγματα** σε διαφορετικές **περιπτώσεις**, πώς βρίσκουμε πραγματικά τι σημαίνει σε μια συγκεκριμένη περίπτωση χρήσης του;
- Και γιατί, άραγε, οι άνθρωποι δε λένε απλά αυτό που εννοούν;

ΑΦΗΡΗΜΕΝΗ ΚΑΙ ΣΥΜΦΡΑΣΤΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ

- Στις αρχές της δεκαετίας του '80, όταν άρχισε να συνηθίζεται να συζητά κανείς την πραγματολογία σε γενικά εγχειρίδια γλωσσολογίας, οι πιο κοινοί ορισμοί της πραγματολογίας ήταν *meaning in use* (η σημασία εν χρήσει) και *meaning in context* (η σημασία στα συμφραζόμενα).
- Πιο πρόσφατα εγχειρίδια τείνουν να πλησιάζουν μία από τις δύο παρατάξεις - αυτούς που ταυτίζουν την πραγματολογία με τη *σημασία του ομιλητή* (speaker meaning) κι αυτούς που την ταυτίζουν με την *ερμηνεία εκφωνημάτων*

ΑΦΗΡΗΜΕΝΗ ΚΑΙ ΣΥΜΦΡΑΣΤΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ

- Οι φυσικοί ομιλητές **γνωρίζουν** την **αφηρημένη σημασία** γλωσσικών εκφράσεων, όσο και τη **σημασία** που αποκτούν οι γλωσσικές εκφράσεις σε **συμφραζόμενα**

*Ο διαιτητής έδειξε **κάρτα** στον ποδοσφαιριστή*

ΑΦΗΡΗΜΕΝΗ ΚΑΙ ΣΥΜΦΡΑΣΤΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ

- Η **αφηρημένη** σημασία αναφέρεται σε αυτό που θα μπορούσε να σημαίνει μια λέξη, φράση, πρόταση, κλπ. (π.χ., στη σημασία των λέξεων ή φράσεων σε ένα λεξικό). Οι τελευταίες γραμμές του κειμένου που ακολουθεί είναι καλό παράδειγμα γι αυτό που θέλω να πω:

Παράδειγμα 1

‘What we want is the army to take over this country. See a bit of discipline then, we would... The Forces, that’s the thing. We knew what discipline was when I was in the Forces.’ Pop always spoke of his time at Catterick Camp in the nineteen-forties as ‘being in the Forces’ as if he has been in the navy and air force and marines as well. ‘Flog ‘em, is what I say. Give ‘em something to remember across their backsides.’ He paused and swigged tea. ‘What’s wrong with the cat?’ he said, so that anyone coming in at that moment, Alan thought, would have supposed him to be inquiring after the health of the family pet.

ΑΦΗΡΗΜΕΝΗ ΚΑΙ ΣΥΜΦΡΑΣΤΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ

- Όπως σωστά παρατηρεί ο Alan, εάν δεν είχε ακούσει κανείς όλη τη συζήτηση που προηγήθηκε, θα νόμιζε, πιθανόν ότι η λέξη *cat* αναφέρεται σε κατοικίδιο, κι όχι (όπως εδώ) στη *γάτα-με-τις-εννέα-ουρές* (cat-o'-nine-tails).
- Στα περισσότερα λεξικά το λήμμα *cat* φαίνεται να έχει δύο αφηρημένες έννοιες: α) μικρό τετράποδο ζώο με μαλακό τρίχωμα και αιχμηρά νύχια που συχνά απαντά ως κατοικίδιο, και β) μαστίγιο φτιαγμένο από εννέα κορδόνια με κόμπους που στο παρελθόν χρησίμευε για το μαστίγωμα ανθρώπων.
- Αλλά, είναι ξεκάθαρο, ότι η πρώτη έννοια είναι σαφώς συνηθέστερη—ενώ η δεύτερη έννοια είναι σπανιότερη και περιορισμένη σε ένα μόνο συνομιλιακό χώρο (domain of discourse)—αυτό της στρατιωτικής ζωής σε περασμένες εποχές.
- Πιο πρόσφατα, στην αγγλική, η λέξη *cat* απέκτησε κι άλλη μια σημασία—*catalytic converter*—που ανήκει σε έναν άλλο συνομιλιακό χώρο, αυτόν των αυτοκινήτων και της ατμοσφαιρικής ρύπανσης.

ΑΦΗΡΗΜΕΝΗ ΚΑΙ ΣΥΜΦΡΑΣΤΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ

- Ο όρος *αφηρημένη σημασία* **δεν αναφέρεται μόνο σε λέξεις**. Μπορεί κάλλιστα να αναφέρεται σε **φράσεις** ή ακόμη και σε ολόκληρες **προτάσεις**.
- Υποθέστε ότι σε ένα πάρτυ ακούτε κάποιον να λέει *The Parsons are on Coke*. Εκτός συμφραζομένων (δηλ. π.χ., συμβουλευόμενοι ένα λεξικό της σύγχρονης ομιλούμενης αγγλικής), η λέξη *coke* θα μπορούσε (θεωρητικά τουλάχιστον) να αναφέρεται στην *κόκα-κόλα*, την *κοκαΐνη*, ή σε ένα παράγωγο του άνθρακα—*το κοκ*.
- Και, συνεπώς, η έκφραση *to be on coke* θα μπορούσε να έχει μία από (τουλάχιστον!) τρεις σημασίες: δηλαδή, *πίνω κόκα-κόλα*, *χρησιμοποιώ / παίρνω / σιφάρω κοκαΐνη*, ή *έχω θέρμανση με στερεή καύσιμη ύλη*.
- Αυτό που πραγματικά εννοούν οι λέξεις στη συγκεκριμένη περίπτωση **μπορεί να καθοριστεί μόνο μέσα από τα συμφραζόμενα**.

ΑΦΗΡΗΜΕΝΗ ΚΑΙ ΣΥΜΦΡΑΣΤΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ

- Γενικά, οι ικανοί ιθαγενείς ομιλητές δεν χρειάζεται να κοπιάσουν για να βρουν την συμφραστική σημασία μιας γλωσσικής έκφρασης (λέξης, φράσης ή πρότασης) όπως ίσως υπαινίχθηκαν τα παραπάνω παραδείγματα.
- Η **συμφραστική** σημασία είναι τόσο **προφανής** ώστε δεν περνά ποτέ από το μυαλό μας ότι θα μπορούσαν να υπάρχουν εναλλακτικές ερμηνείες.
- Έτσι, αν ένας φίλος υποσχεθεί να σας στείλει μια *κάρτα* από τη Ρώμη, δεν αγωνιάτε για το αν θα λάβετε καρτ-ποστάλ, *πιστωτική κάρτα, κόκκινη κάρτα, κίτρινη κάρτα ή και κάρτα καυσαερίων*.
- Εκτός **κι αν οι φίλοι σας είναι ιδιαίτερα παράξενοι**. Αν δεν ήσαστε ικανοί να «κόβετε δρόμο» κατ' αυτόν τον τρόπο στη διαδικασία ερμηνείας των εκφωνημάτων, η αλληλοκατανόηση θα ήταν πολύ αναποτελεσματική.
- Παρόλα αυτά, υπάρχουν **περιπτώσεις** όπου όντως αντιμετωπίζουμε (πραγματική) **δυσκολία** στην απόδοση **συμφραστικής σημασίας** και τότε πρέπει να σταθμίσουμε προσεκτικά τις εναλλακτικές ερμηνείες.

ΑΦΗΡΗΜΕΝΗ ΚΑΙ ΣΥΜΦΡΑΣΤΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ

- Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι όταν κατανοούν την αφηρημένη σημασία (δηλ., την γκάμα των γλωσσικά πιθανών εννοιών μιας έκφρασης) χωρίς να μπορούν να καθορίσουν τη συμφραστική σημασία είναι σαφώς το υλικό από το οποίο φτιάχνεται η λογοτεχνία—κωμωδίες, τραγωδίες, ρομάντσα και, πάνω από όλα μυστήρια και αστυνομικές ιστορίες.

ΑΦΗΡΗΜΕΝΗ ΚΑΙ ΣΥΜΦΡΑΣΤΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ

- Όταν **συνομιλούν**, οι άνθρωποι **ψάχνουν** ενστικτωδώς για **συμφραστική** έννοια, μια έννοια που προκύπτει από τα συμφραζόμενα (την έννοια με την οποία ο ομιλητής/γράφων χρησιμοποιεί μια λέξη)
- Όπως είδαμε, **μέρος της διαδικασίας καθορισμού του τι εννοεί ο ομιλητής** (εν αντιθέσει προς αυτό που λένε τα λόγια του) συνεπάγεται την **απόδοση εννοίας** σε αυτές τις λέξεις. Γενικά αυτή η διαδικασία είναι πολύ απλή, αλλά μπορεί να προκύψουν προβλήματα και η πιο συνηθισμένη αιτία τέτοιων προβλημάτων είναι η **ομώνυμία**. Έχει ήδη δει αρκετά παραδείγματα ομώνυμων (λέξεων που έχουν την ίδια γραφή και προφορά αλλά διαφορετική σημασία) που προκαλούν παρανόηση
- Παρότι τα ομώνυμα είναι μια από τις συχνότερες αιτίες προβλημάτων στην απόδοση της σωστής έννοιας, το **ομόγραφο**—δηλ. λέξεις που έχουν την ίδια γραφή αλλά διαφορετική προφορά και σημασία—ενδέχεται να δημιουργήσουν παρόμοια προβλήματα

ΚΑΤΑΛΑΒΑΙΝΕΤΕ ΤΗΝ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΦΡΑΣΗ

Και φαντάσου ότι αν δεν έπεφτε από το κρεβάτι, δεν θα το ανακάλυπτα ποτέ!

Τι προβλήματα υπάρχουν;

ΑΠΟΔΟΣΗ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΣΤΑ ΣΥΜΦΡΑΖΟΜΕΝΑ

- Είδαμε την **αφηρημένη σημασία** μόνο όσον αφορά την **απόδοση έννοιας** σε **λέξεις** και **φράσεις** - δηλ., τον καθορισμό του τι σημαίνουν στα συμφραζόμενα.
- Αλλά, στην καθημερινή ζωή, αν αναλογιστούμε αυτά τα προβληματικά θραύσματα διαλόγου που ακούμε σε λεωφορεία ή σουπερμάρκετ, καταλαβαίνουμε **ότι είναι δυνατό να καταλαβαίνουμε την έννοια κάθε λέξης που εκφωνεί ένας ομιλητής και, παράυτα, να μην καταλαβαίνουμε τι θέλει να πει.**
- Π.χ. τι εννοεί η ομιλήτρια στο πιο κάτω παράδειγμα;

Και φαντάσου ότι αν δεν έπεφτε από το κρεβάτι, δεν θα το ανακάλυπτα ποτέ!

- Είναι αδύνατον να **καταλάβουμε τι εννοούσε αυτή η γυναίκα**, όταν το οποιοδήποτε τρίχρονο παιδί θα καταλάβαινε την **έννοια της κάθε λέξης**
- Αυτό γιατί **δεν ξέρουμε σε τι αναφέρεται το έπεφτε, ούτε**, πιο σημαντικά, τι ήταν **αυτό** που ανακάλυψε η ομιλήτρια.
- Με άλλα λόγια, δεν μπορούμε να αποδώσουμε **αναφορά** στα λόγια της.

ΑΠΟΔΟΣΗ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΣΤΑ ΣΥΜΦΡΑΖΟΜΕΝΑ

- Προκειμένου να καταλάβουμε ένα εκφώνημα, **δεν χρειάζεται απλά να αποδώσουμε έννοια** στις λέξεις αλλά και να **αποδώσουμε αναφορά** (δηλ., να καθορίσουμε σε **ποιον** ή **σε τι** αναφέρονται αυτές οι λέξεις στα συμφραζόμενα).
- Έτσι μια ανακοίνωση που γράφει *Κίνδυνος! Μην αγγίζετε!* θα μπορούσε να εννοηθεί σε κάποιο βαθμό από κάθε εγγράμματο μέλος μιας κοινότητας - θα ήξεραν τι σημαίνουν οι λέξεις και ότι η ανακοίνωση **συνιστά προειδοποίηση**.
- Αλλά η ανακοίνωση αυτή θα μπορέσει να εκπληρώσει την **λειτουργία** της ως **προειδοποίηση** μόνο **αν** είναι **ξεκάθαρο** στον αναγνώστη **αυτό ακριβώς** στο οποίο αναφέρεται - δηλ., αυτό που **δεν πρέπει να αγγίξει**.

ΑΠΟΔΟΣΗ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΣΤΑ ΣΥΜΦΡΑΖΟΜΕΝΑ

- Ο **πλακατζής** που αρέσκεται να κλέβει επίσημες πινακίδες και να τις επανατοποθετεί σε κατάλληλες (ή ακατάλληλες) **νέες** θέσεις, **εκμεταλλεύεται** αυτό ακριβώς το γεγονός - ότι δηλ. παρότι **οι πινακίδες διατηρούν** (λίγο ως πολύ) την ίδια **έννοια** όταν **αλλάζουν θέση**, η **αναφορά** ενδέχεται να **αλλάξει** και μάλιστα με αστείο τρόπο.
- Έτσι μια ταμπέλα που γράφει *Κλεισμένη για τον αντιπρόεδρο*, μπορεί να εξαφανιστεί από την τιμητική θέση του στο χώρο συνεδριάσεων και να βρεθεί πάνω σε ένα παιδικό καρεκλάκι ή σε ένα αντίτυπο παιδικού περιοδικού σε ένα νηπιαγωγείο.

ΔΕΙΞΗ ΚΑΙ ΑΝΑΦΟΡΑ

- Σημειώστε ότι το προηγούμενο παράδειγμα έλεγε απλά *Κλεισμένη για τον αντιπρόεδρο* και όχι *Αυτή η θέση είναι κλεισμένη...* Εκφράσεις όπως *αυτό* και *εκείνο* ονομάζονται **δεικτικά ή δεικτικές εκφράσεις**. Δεικτικές είναι οι **εκφράσεις** που αντλούν μέρος της **σημασίας** τους από τα **συμφραζόμενα** του εκφωνήματος. Το **τοπικά δεικτικά** όπως τα *εδώ, εκεί, αυτό, εκείνο* **δεν σημαίνουν και πάρα πολλά από μόνα τους**· μόνο όταν ξέρουμε που βρίσκεται ο ομιλητής ή τι δείχνει αποκτούν πραγματικά νόημα.
- Παρομοίως τα **χρονικά δεικτικά** όπως *χθες, σήμερα, τώρα* αποκτούν πραγματικά νόημα μόνο αν γνωρίζουμε πότε εκφωνήθηκαν οι συγκεκριμένες λέξεις.
- **Άλλες κατηγορίες δεικτικών** εκφράσεων λειτουργούν με παρόμοιο τρόπο.
- Αυτές περιλαμβάνουν τα **προσωπικά δεικτικά** όπως *εγώ, εσύ, αυτός*·
- τα **κειμενικά ή συνομιλιακά δεικτικά** (discourse deictics) όπως ο *προηγούμενος, ο επόμενος*·
- και τα **κοινωνικά δεικτικά** όπως *κυρία /μαντάμ, κύριε, η μεγαλειότης σας, κ.λπ.* τα οποία μας δίνουν πληροφορίες για την κοινωνική σχέση μεταξύ του ομιλητή και (σε αυτήν την περίπτωση) του ακροατή (addressee)

ΔΕΙΞΗ ΚΑΙ ΑΝΑΦΟΡΑ

- Ουσιαστικά όλες οι δεικτικές εκφράσεις, από τη φύση τους, προκαλούν **προβλήματα απόδοσης αναφοράς** όταν **μετακινούνται από τα αρχικά τους συμφραζόμενα εκφώνησης**, όπως δείχνει το παρακάτω παράθεμα από μια αστυνομική ιστορία.
- Ένας άνδρας μόλις βρήκε ένα ενοχοποιητικό γράμμα στην τσάντα της γυναίκας του που της ζητά να συναντήσει τον γράφοντα αυτή τη Δευτέρα την ώρα του μεσημεριανού φαγητού:

Εαφνικά του ήρθε μια ιδέα: πόσον καιρό ήταν το γράμμα στην τσάντα; Δεν υπήρχε ημερομηνία στο γράμμα - εντελώς κανένας τρόπος για να εξακριβώσει ποια Δευτέρα εννοούσε. Ήταν άραγε η περασμένη Δευτέρα; Δεν μπορούσε να είναι σίγουρος · και όμως είχε την έντονη αίσθηση ότι το γράμμα, που πιθανόν της στάλθηκε στη δουλειά, το είχε λάβει μόνο μια ή δυο μέρες πριν.

- Ακόμη και **χωρίς την πάροδο χρόνου ή την αλλαγή τόπου** μπορεί να **είναι δύσκολο να αποδώσουμε αναφορά σωστά** σε οποιοδήποτε εκφώνημα περιέχει μια αντωνυμία τρίτου προσώπου (*αυτός, αυτή, αυτό, αυτοί, κλπ.*) δεδομένου ότι έχουν έναν σχεδόν **ατελείωτο αριθμό πιθανών αντικειμένων αναφοράς**.

ΑΦΗΡΗΜΕΝΗ ΣΗΜΑΣΙΑ

ΓΛΩΣΣΙΚΟ / ΠΕΡΙΣΤΑΣΙΑΚΟ ΠΕΡΙΚΕΙΜΕΝΟ

ΑΦΗΡΗΜΕΝΗ ΣΗΜΑΣΙΑ

- Η αφηρημένη σημασία αναφέρεται σε αυτό που θα μπορούσε να σημαίνει μια λέξη, φράση, πρόταση, κλπ. (π.χ. στη σημασία των λέξεων ή φράσεων σε ένα λεξικό).
  - *Πάω να ποτίσω τα σκυλάκια μου*
- Παράγοντας το παραπάνω εκφώνημα σαν εξήγηση για την πρόωρη αναχώρησή μου, δημιουργώ τα παρακάτω προβλήματα:
  1. Πότισμα καλλωπιστικών φυτών
  2. Κατοικίδια ζώα
- Λεξικό ελληνικής στο λήμμα *ποτίζω* και *σκύλος*

 ποτίζω [po'tízo] -ομαι P2.1 : **1.** ρίχνω νερό σε φυτά: *Πότισες τις γλάστρες / τα φυτά; Ξέχασα να ποτίσω τα λουλούδια και μαράθηκαν. Έπεσε μια βροχή και πότισε τα σπαρτά.* || αρδεύω: *Έσκαψε αυλάκια, για να περνάει το νερό και να ποτίζεται το χωράφι.* ΠΑΡ *Για χάρη του βασιλικού* ποτίζεται κι η γλάστρα.* **2.** δίνω σε κπ. να πει κτ., και κυρίως νερό σε ζώα: *Πήγε να ποτίσει τα πρόβατα. Πότισες το άλογο;* (έκφρ.) *ταΐζω και ~ κπ., συντηρώ (και φροντίζω) κπ.: Τον τάιζε και τον πότιζε κι ούτε ένα ευχαριστώ δεν άκουσε.* || (επέκτ.) δίνω σε κπ. να πει, να καταναλώσει κτ., συνήθ. επιβλαβές, σε μεγάλες ποσότητες: *Τον πότισε κρασί και τον μέθυσε. Ήρθε ποτισμένος με χασίσι.* (έκφρ.) *~ κπ. με πίκρες**. ΦΡ *~ κπ. φαρμάκι / χολή, καταπικραίνω, καταστενοχωρώ κπ., τον πικραίνω πάρα πολύ.* **3.** απορροφώ (σιγά σιγά) ένα υγρό, υγραίνομαι, εμποτίζομαι: *Πότισε ο τοίχος / το ταβάνι, νότισε. Αφήνουμε τις επιφάνειες να ποτίσουν με κόλλα και μετά τις ενώνουμε.* **4.** (μτφ.) **α.** γεμίζω με κτ., είμαι γεμάτος από κτ. υγρό: *Γη ποτισμένη με ιδρώτα. Λάβαρο ποτισμένο με το αίμα των αγωνιστών.* **β.** (για πρόσ.) διαποτίζω κπ., τον επηρεάζω σε πολύ μεγάλο βαθμό: *Έχουν ποτιστεί με μίσος κατά των αλλοθρήσκων. Είναι ποτισμένος από την ολοκληρωτική ιδεολογία.*

[αρχ. ποτίζω]

Αντίστοιχα και σκυλάκι < σκύλος: σαρκοφάγο θηλαστικό, είδος καλλωπιστικού φυτού

ΑΦΗΡΗΜΕΝΗ ΣΗΜΑΣΙΑ

- Το πιθανό πρόβλημα κατανόησης έχει να κάνει με τις **διάφορες αφηρημένες σημασίες των λέξεων**: *ποτίζω* και *σκυλάκια* και τους πιθανούς συνδυασμούς στη γλωσσική δομή
- Πολλές φορές η **ερμηνεία δυσχεραίνεται**, εφόσον η **έννοια** που αποδίδει ο ομιλητής **δεν είναι συνηθέστερη**, όπως προκύπτει από τα λήμματα
- Συνεπώς **για να ερμηνεύσουμε ένα εκφώνημα**, πρέπει να αποφασίσουμε **ποια** από τις **έννοιες** της λέξης **επιδιώκει** να **μεταδώσει** ο ομιλητής
- Αυτή η απόφαση είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τον συνομιλιακό χώρο στον οποίο θεωρούμε ότι βρισκόμαστε. Με άλλα λόγια να απαντήσουμε τόσο στην ερώτηση: *τι σημαίνει το x* αλλά και **τι εννοεί ο ομιλητής** όταν λέει x

ΑΦΗΡΗΜΕΝΗ ΣΗΜΑΣΙΑ

- Σε αυτή τη διαδικασία βοηθούν τόσο τα γλωσσικά όσο και τα εξωγλωσσικά στοιχεία και πολλές φορές η γνώση μας για τον κόσμο γενικά και τον ομιλητή πιο συγκεκριμένα
- Η **πραγματολογία** ασχολείται με την ερμηνεία της **γλωσσικής σημασίας** στο περικείμενο
- Το περικείμενο: γλωσσικό και περιστασιακό

ΓΛΩΣΣΙΚΟ / ΠΕΡΙΣΤΑΣΙΑΚΟ ΠΕΡΙΚΕΙΜΕΝΟ

- Γλωσσικό περικείμενο: Περιλαμβάνει **το άμεσο συγκείμενο** (co-texte), δηλαδή το άμεσο κειμενικό περιβάλλον, τα συμφραζόμενα που προηγούνται ή έπονται
- Περιστασιακό περικείμενο: Όλα τα **χαρακτηριστικά της επικοινωνιακής περιστασης** που πρέπει να ληφθούν υπόψη για την παραγωγή και την ερμηνεία ενός εκφωνήματος

ΠΕΡΙΣΤΑΣΙΑΚΟ ΠΕΡΙΚΕΙΜΕΝΟ

○ Αναφέρεται

1. στον **ομιλητή** / δημιουργό του κειμένου
2. στον **ακροατή** / αναγνώστη
3. στις κοινωνικές **σχέσεις** των συμμετεχόντων στους ρόλους που αναλαμβάνουν στο λόγο
4. στον **τόπο** και το **χρόνο** παραγωγής του γλωσσικού γεγονότος
5. στο **θέμα**
6. στο **σκοπό** της επικοινωνίας (προσλεκτική ισχύς)

ΠΕΡΙΚΕΙΜΕΝΟ

- Επίσης πρέπει να ληφθεί υπόψη το **γνωστικό** και το **κοινωνικοπολιτισμικό** περιεχόμενο
- Το **γνωστικό περιεχόμενο** αναφέρεται στη γνώση του κόσμου, καθώς και στις λογικές συνεπαγωγές που μας επιτρέπουν να εξαγάγουμε συμπεράσματα

Η Κατερίνα δεν πήγε στη δουλειά. Το μωρό έκλαιγε όλη νύχτα (οι δύο προτάσεις συνδέονται με αιτιακή σχέση)

- Το **κοινωνικοπολιτισμικό περιεχόμενο** περιλαμβάνει τις **κοινωνικές συμβάσεις** που μοιράζονται τα μέλη της κοινότητας στην οποία εκτυλίσσεται η επικοινωνία

Συζήτηση με φίλο στο αυτοκίνητό του. Μπροστά μας εμφανίζεται ένα αεροδυναμικό Ford το οποίο δεν παρατηρώ ότι προσπερνά πολύ επιθετικά τα άλλα αυτοκίνητα

***K:** Πολύ αεροδυναμικό αυτό το Ford, ε;*

A:** Ναι, και το έχει **πάρει και τοις μετρητοίς.

***K:** Δηλαδή, ρε συ, ξέρεις και τον ιδιοκτήτη;*

***A:** [Γέλιο] όχι, εννοώ ότι το έχει πάρει πολύ στα σοβαρά και νομίζει ότι οδηγεί αγωνιστικό*

ΑΦΗΡΗΜΕΝΗ ΕΝΝΟΙΑ

- Η φράση: *παίρνω τοις μετρητοίς* έχει τουλάχιστον 2 αφηρημένες έννοιες: 1. αγοράζω κάτι με άμεση καταβολή του αντιτίμου και 2. εκλαμβάνω σοβαρά κάτι ή επί πόνου
- Η αμφισημία της έκφρασης οφείλεται στην πολυσημία του **παίρνω** αλλά και **τοις μετρητοίς**.
- Το περιεχόμενο δεν είναι απαγορευτικό για καμία από τις 2 έννοιες.
- Έτσι οι δύο συνομιλητές αποδίδουν διαφορετική έννοια στην έκφραση. Ο ομιλητής τη χρησιμοποιεί στο συνομιλιακό χώρο της οδικής συμπεριφοράς αλλά ο ακροατής την ερμηνεύει στο συνομιλιακό χώρο της αγοροπωλησία οχημάτων
- Το γεγονός ότι βρίσκονται σε διαφορετικούς συνομιλιακούς χώρους, έστω και προς μια φράση, έχει ως αποτέλεσμα τη **στιγμαία ρήξη στην επικοινωνία**

ΑΦΗΡΗΜΕΝΗ ΕΝΝΟΙΑ

- Η τελευταία φράση του Α (**A:** [Γέλιο] *όχι, εννοώ ότι το έχει πάρει πολύ στα σοβαρά και νομίζει ότι οδηγεί αγωνιστικό* **διαλύει την παρεξήγηση παραφράζοντας την αρχική φράση** (το είχε πάρει πολύ στα σοβαρά) εξηγώντας ρητά τι εννοούσε και προσθέτει ότι νομίζει ότι οδηγεί αγωνιστικό
- Βλέπουμε **τι σημαίνει μια έκφραση σε συγκεκριμένα συμφραζόμενα** και ότι αποτελεί αντικείμενο διαπραγμάτευσης μεταξύ των συμμετεχόντων.
- Αυτή η διαπραγμάτευση βασίζεται στα χαρακτηριστικά της περίπτωσης που θεωρεί κανείς εξέχοντα.
- **Τα όποια προβλήματα μπορούν να λυθούν με μικρή προσπάθεια.** Οι φυσικοί ομιλητές **δεν κοπιάζουν** να βρουν τη συμφραστική σημασία μιας γλωσσικής έκφρασης,
- Συνήθως η **συμφραστική σημασία είναι προφανής**, τόσο που δεν περνά από το μυαλό ότι υπάρχουν εναλλακτικές ερμηνείες

ΑΦΗΡΗΜΕΝΗ ΕΝΝΟΙΑ

- Ακούγοντας τη φράση: *ρίξε λάδι στη σαλάτα*: Δε σκέφτεται κανείς να ρίξει λιπαντικό κινητήρα ή αντηλιακό στα λαχανικά
- Και αντίστροφα: στη φράση *αλλάζω λάδια*, δεν θα ρίξει κανείς λάδι ελαιόλαδο ή αντηλιακό στη μηχανή
- Οι **χρήστες της γλώσσας έχουν την ικανότητα να παρακάμπτουν ορισμένες έννοιες**, συντομεύοντας την ερμηνεία των εκφωνημάτων,
- **Διαφορετικά** η επικοινωνία θα ήταν **χρονοβόρα** και **αναποτελεσματική**
- Αυτό **δε σημαίνει** ότι δεν **υπάρχουν περιπτώσεις** όπου **πρέπει** να **σταθμίσουμε** τις εναλλακτικές ερμηνείες για να κατανοήσουμε ένα εκφώνημα

ΑΦΗΡΗΜΕΝΗ ΕΝΝΟΙΑ

Συζήτηση δύο γνωστών για τη μηχανή του Β. ο Α είναι πολύ νεαρότερος του Β.

A: *Με γεια τη μηχανή, ρε συ! Ωραία, μουράτη ε;*

B: *όχι, Yamaha είναι*

A: *[δυνατό γέλιο και επεξηγήσεις]*

- Ο Α θαυμάζει το απόκτημα του Β χρησιμοποιώντας το διαφανές ωραία και το αδιαφανές για τον Β, *μουράτη*.
- Ο Β που δε γνωρίζει το επίθετο *μουράτος* με την έννοια *εμφανίσιμος*, θεωρεί ότι από την εμφάνιση η συζήτηση πηγαίνει στη μάρκα. Αυτό προκαλεί γέλιο
- Οι ξαφνικές αλλαγές στο θέμα της συζήτησης, και όχι μόνο η ηλικιόλεκτος, αυξάνουν την πιθανότητα τέτοιων παρερμηνειών. Ο Β κατέβαλε προσπάθεια για να αποδώσει συμφραστική σημασία στο *μουράτη*.
- Αν υπήρχε πιθανότητα γραπτής αναπαράστασης του [murati] ως *Muratti*, *μουράτη*, *μουράτοι* ή αλλιώς, δεν θα είχε δημιουργηθεί η συγκεκριμένη παρεξήγηση

ΑΦΗΡΗΜΕΝΗ ΕΝΝΟΙΑ

- Η **κατανόηση της αφηρημένης σημασίας** των γλωσσικών εκφράσεων, **δε σημαίνει αυτόματα** και κατανόηση της **συμφραστικής** σημασίας
- Η **λογοτεχνία**, τα **αινίγματα** και κυρίως το **χιούμορ** εκμεταλλεύονται αυτή τη διάκριση
- Ο τίτλος ενός βιβλίου (*Το ανθρώπινο στίγμα*) δεν είναι διάφανος, ακόμη και όταν έχουμε διαβάσει όλο το βιβλίο
- Καταλαβαίνουμε την **πιθανή σημασία κάθε λέξης του τίτλου** χωριστά, **δεν μπορούμε να αποφασίσουμε** σε ποιο **χαρακτηριστικό** της **πλοκής** του βιβλίου αναφέρεται
- Παρόμοια και ο τίτλος ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΟΥΖΙΝΑ, παραπέμπει στις έννοιες (**κωνσταντινού[πολίτικη]**) αλλά και **πολιτική**
- Ο συγγραφέας επιλέγει **εσκεμμένα** τον τίτλο και ποντάρει στην **απροσδιοριστία** του, ώστε να απηχεί διάφορες πτυχές της πλοκής
- Στην καθημερινή **επικοινωνία** η **απόδοση εννοίας** και **αναφοράς** μπορεί να είναι **ζωτικής σημασίας** τόσο στην **καλόπιστη επικοινωνία** όσο και στο, χαρακτηριστικά **παραπλανητικό, χιούμορ**

ΑΠΟΔΟΣΗ ΕΝΝΟΙΑΣ ΣΤΑ ΣΥΜΦΡΑΖΟΜΕΝΑ

- Η έννοια (sense) μιας γλωσσικής έκφρασης είναι ο απαραίτητος, σκληρός πυρήνας της σημασίας της (Hurford & Heasley, 1983)
- Η έννοια μιας έκφρασης αφορά τη θέση της σε ένα ευρύτερο σύστημα σημασιολογικών σχέσεων που συνάπτει με άλλες εκφράσεις στη γλώσσα
- Π.χ. η γνώση μας για τη λέξη σκύλος, περιλαμβάνει πληροφορίες όπως: *σαρκοφάγο θηλαστικό ζώο διαφόρων φυλών με ικανότητες χρήσιμες στο κυνήγι, για φύλαξη ποιμνίων και κατοικιών (που συχνά απαντά ως κατοικίδιο).*
- Παράλληλα αυτά τα χαρακτηριστικά την ξεχωρίζουν από όλες τις άλλες λέξεις της γλώσσας, συγγενείς ή όχι
- Απλοϊκά είναι σκύλος, δεν είναι γάτα και ό,τι είναι π.χ. κυνηγόσκυλο ή πεκινούά είναι σκύλος
- Οι πληροφορίες οργανώνονται σε δύο άξονες: γνωρίζουμε τι είναι σκύλος αλλά και τι δεν είναι, μπορούμε να ορίσουμε τη λέξη θετικά αλλά και αποφατικά
- Αυτές οι πληροφορίες αφορούν την αφηρημένη έννοια των γλωσσικών εκφράσεων
- Οι άνθρωποι ψάχνουν να βρουν ενστικτωδώς τη συμφραστική σημασία, την έννοια με την οποία ο συνομιλητής τους χρησιμοποιεί μια γλωσσική έκφραση
- Η απόδοση της έννοιας στα συμφραζόμενα αφορά την πρόθεση του ομιλητή σε σχέση με το αφηρημένο σημασιολογικό δυναμικό μιας λέξης

ΑΠΟΔΟΣΗ ΕΝΝΟΙΑΣ ΣΤΑ ΣΥΜΦΡΑΖΟΜΕΝΑ

Συζήτηση μεταξύ φίλων για μια απορία του Α που διάβασε ένα άρθρο για τα γαλακτοκομικά προϊόντα

A: Τι σημαίνει **ομογενοποιημένα**;

B: Έεεε, κάτι που έχει **ομοιογένεια**, που είναι ομοιόμορφο

A: Ναι, αλλά για το γάλα;

B: Α! Έχω την εντύπωση πως είναι μια επεξεργασία που κάνουνε για να ... για να μην πιάνει πέτσα το γάλα ... δεν είμαι σίγουρος

A: ΟΚ. Είπα και εγώ

- Ο Β στην αρχή δίνει **την πιο συνηθισμένη σημασία της λέξης**, αλλά ο Α αντιδρά με **δυσπιστία** γιατί αυτό δεν τον βοηθά στα συγκεκριμένα συμφραζόμενα. **Δεν είναι προφανές ότι το γάλα μπορεί να μην είναι ομοιόμορφο**, οπότε η πληροφορία του Β είναι άχρηστη
- Ο Α έχει απορία για τη λέξη στο συγκεκριμένο κείμενο. Γι αυτό παίρνει μια πολύ πιο κατατοπιστική απάντηση, που τον καλύπτει
- Ο όρος **ομογενοποιημένο** εμφανίστηκε τα **τελευταία χρόνια** στις διαφημίσεις γαλακτοβιομηχανίας, αποτελεί τεχνικό **όρο** με **εξειδικευμένη** σημασία
- Για να κατανοήσουμε τι εννοεί ένας ομιλητής, όταν χρησιμοποιεί γλωσσική έκφραση, πρέπει να αποδώσουμε έννοια στα λεγόμενά του. **Να διακρίνουμε σε αυτά που λέει και σε αυτά που εννοεί, καθώς αυτά τα δύο δεν ταυτίζονται απαραίτητα**

ΑΠΟΔΟΣΗ ΕΝΝΟΙΑΣ ΣΤΑ ΣΥΜΦΡΑΖΟΜΕΝΑ

- Η διαδικασία αυτή είναι απλή, εφόσον **οι ίδιοι οι ομιλητές ή συγγραφείς δίνουν οδηγίες** για το πώς θα πρέπει να εκλάβουμε αυτό που λένε όπως:
  - *Κουτό, κουτούτσικο (εννοώντας, καρδούλα μου, αδερφούλα μου)*
- Η απόδοση της έννοιας μπορεί να παρουσιάσει προβλήματα και ένας από τους λόγους είναι η **ομωνυμία** και η **πολυσημία**

ΟΜΩΝΥΜΕΣ – ΠΟΛΥΣΗΜΕΣ ΛΕΞΕΙΣ

- **Ομώνυμες** είναι οι λέξεις που ενώ έχουν **ίδια μορφή** (προφορά και γραφή) έχουν **διαφορετικές και άσχετες** μεταξύ τους **σημασίες**: κάλος (ομορφιά) αλλά και (σκληρό δέρμα) | | μάρτυρας (σε δίκη) αλλά και (ιερομάρτυρας) | | πλάνη (δικαστικό λάθος) αλλά και (μηχάνημα)
- **Πολύσημες** είναι οι **λέξεις** που έχουν **πολλές σημασίες** οι οποίες **συνδέονται μεταξύ τους και για αυτό συχνά τους αφιερώνεται ένα μόνο λήμμα** στο **λεξικό** (κάρτα, λάδι, σκυλί, ποτίζω)
- Η **ομωνυμία** είναι απλή **σύμπτωση** ή **‘ατύχημα’** της γλώσσας, η **πολυσημία** είναι **συστηματική** και αποτελεί ουσιώδες **χαρακτηριστικό των φυσικών γλωσσών**
- Μικρότερα προβλήματα παρουσιάζουν οι **ομόηχες** λέξεις που έχουν την **ίδια προφορά** αλλά και **διαφορετική γραφή** (βάζω – βάζο | | δύο – δύω | | καλή – καλεί | | μισό – μισώ | | φύλο – φύλλο)

ΟΜΩΝΥΜΕΣ – ΠΟΛΥΣΗΜΕΣ ΛΕΞΕΙΣ

- Παρόμοιο πρόβλημα απόδοσης έννοιας μπορεί να προκύπτει λόγω ομωνυμίας της λέξης **γλώσσα** στο επικοινωνιακό πλαίσιο μιας παραγγελίας σε εστιατόριο (**γλώσσα**: ψάρι | | **γλώσσα**: μοσχαρίσια)
- Η λέξη **γλώσσα** είναι περίπλοκη περίπτωση. Οι έννοιες ‘όργανο σώματος’ και ‘είδος ψαριού’ είναι **ομώνυμες**.
- Όμως οι έννοιες ‘όργανο σώματος’ και ‘μοσχαρίσια γλώσσα’ έχουν **σχέση πολυσημίας**. Αυτές οι σημασιολογικές ιδιότητες των γλωσσικών εκφράσεων γίνονται αντικείμενο εκμετάλλευσης στα ανέκδοτα.

Διάλογος μεταξύ πελάτη και σερβιτόρου

Πελάτης: Σε παρακαλώ, μας κάνεις το λογαριασμό;

Σερβιτόρος: [τραγουδώντας και χορεύοντας] εί-μαι ο λο-γα-ρια-σμός, είμαι ο λογαριασμός

- Η γνωστή πολυσημία του **κάνω** και συγκεκριμένα οι έννοιες ‘**φτιάχνω** ή **ετοιμάζω**’ και ‘**υποδύομαι**’ είναι στο επίκεντρο της σημασίας και της σκηνοθετημένης δυσκολίας στην απόδοση έννοιας

ΟΜΩΝΥΜΕΣ – ΠΟΛΥΣΗΜΕΣ ΛΕΞΕΙΣ

- Η **απόδοση** της επιδιωκόμενης **σημασίας** σε **πολύσημες** ή ομώνυμες γλωσσικές εκφράσεις μπορεί να είναι ιδιαίτερα **προβληματική** για **μη φυσικούς ομιλητές**, γιατί:
  1. Οι γλωσσικές εκφράσεις έχουν διαφορετική γκάμα πολύσημων εννοιών από γλώσσα σε γλώσσα
  2. Συχνά τους λείπουν οι πολιτισμικές πληροφορίες

- Έτσι το αγγλικό *tooth* **δεν έχει την ίδια γκάμα πολυσημίας** με το *δόντι*

ΟΜΩΝΥΜΕΣ – ΠΟΛΥΣΗΜΕΣ ΛΕΞΕΙΣ

Ο ελληνο-ιταλός άνδρας (Α) βγαίνει βόλτα με την ελληνίδα σύζυγό του (Β) και τη φίλη της (Γ). η Β και η Γ βλέπουν μια αφίσα για ένα λαϊκό κέντρο στην οποία φιγουράρουν οι τραγουδίστριες.

Γ: Πωωωω-πω κάτι σκυλιά!

Β: Πραγματικά – απίστευτο!

Α: Σιγά βρε κορίτσια, κι εσείς είστε πολύ ωραία σκυλιά!

[γέλια, διευκρινίσεις και απολογίες προς γενική θυμηδία]

- Το πρόβλημα αφορά πολιτισμική γνώση και αξίες αλλά και προσωπικά γούστα
- Ο συνδυασμός αυτών των παραγόντων περιπλέκει τα πράγματα για το δίγλωσσο ο οποίος παρανοεί το χαρακτηρισμό *σκυλιά* ως ιδιωματικό όρο της καθομιλούμενης που δηλώνει όμορφη και εντυπωσιακή γυναίκα.
- Εκλαμβάνει τις δηλώσεις ως έκφραση θαυμασμού και χρησιμοποιεί τον ίδιο όρο ως φιλοφρόνηση
- Αντίθετα οι συνομιλήτριές του με τον όρο *σκυλιά* εκφράζουν αποδοκιμασία

ΟΜΩΝΥΜΕΣ – ΠΟΛΥΣΗΜΕΣ ΛΕΞΕΙΣ

- Σε κάθε περίπτωση επικοινωνίας καλούμαστε να αποδώσουμε **έννοια** εντός συμφραζομένων, λαμβάνοντας υπόψη το **ευρύτερο επικοινωνιακό πλαίσιο**
- Αν δεν τα καταφέρουμε φανταζόμαστε τις **ανυπέρβλητες δυσκολίες** στη γλωσσική επικοινωνία, εάν δεν λάβουμε υπόψη τα συμφραζόμενα για την απόδοση της έννοιας
- Το **πρώτο βήμα** είναι η **απόδοση έννοιας**. Η απόδοση του ορισμού μιας έννοιας είναι ιδιαίτερα **απαιτητική** εργασία αλλά πολύ **ενδιαφέρουσα** και **χρήσιμη** για τη γραπτή και προφορική μας επικοινωνία. Όταν **συνομιλούν**, οι άνθρωποι **ψάχνουν** ενστικτωδώς για **συμφραστική έννοια**, μια έννοια που προκύπτει από τα **συμφραζόμενα** (την έννοια με την οποία ο ομιλητής/γράφων χρησιμοποιεί μια λέξη)
- Το **δεύτερο βήμα** είναι η **απόδοση αναφοράς στα συμφραζόμενα**

Thank You..

